

İNGİLİZ BELGELERİNDE KOCAELİ VE ÇEVRESİ

İbrahim ŞİRİN*

Yüksek Öğretim bursu ile post doktora için gittiğim İngiltere’de oryantalist söylemin oluşumunda İngiliz Elçi raporlarının rolüne dair bir çalışma için üç ay *National Archives*’te çalıştım. E. Sait *Oryantalizm* isimli son derece önemli ve stratejik çalışmasında oryantalizmi edebi ve felsefi metinler üzerinden kurgularken diplomatik metinleri göz ardı etmiştir. Oysa bu metinler özellikle Osmanlı imajının İngiltere’de oluşumu ve değişiminde önemli bir rol oynamıştır. Biz bu rolü ortaya koymak amacıyla Osmanlı tarihi için kritik tarih aralıklarında 1789’dan itibaren 1826, 1839, 1876, 1908, 1912, 1919 tarihlerinin bir yıl öncesi ve sonrasını arşivde taradık. Yaklaşık 60 bin sayfaya yakın belge topladık. Temel sorum İngiliz elçileri Osmanlı Türk imajının oluşumunda nasıl bir rol oynadılar idi. Önce arşivde elçi raporlarını taradım. Sonra gazete yazılarını taradım. *The Times*’teki yazıları taradığımızda 1877-1880 tarihleri arasında elçilik yapan Henry Layard’ın raporlarının birkaç gün sonra gazete de yayımlandığı dikkatimizden kaçmadı. Layard yazdığı rapor ve gazete yazıları ile Osmanlı imajı ve İngilizlerin yeni Osmanlı ve Ortadoğu politikasına yön verdiği anlaşılmaktadır. Layard, Osmanlı devlet düzeninin modernleşmesine dair Bab-ı Ali’ye rapor sunmuş, ilk defa Kürtler ve Balkanlar ile ilgili geniş çaplı raporlara da imza atmıştır. Sultanın izlediği ekonomi-politikle İngilizlerin Osmanlı politikası paralel düşünülmesi gerekmektedir.

Arşiv çalışmaları sırasında İngiliz belgelerinde İzmit’e dair ne tür belgelerin olduğunu merak ettim. Zira çalıştığım üniversitede İzmit şehir tarihi çalışmalarına ayrı bir önem verilmekte, şehre dair her yapılan çalışma heyecanla karşılanmakta idi. Sanırım bu heyecanın büyüğü beni İzmit’e dair belgeleri araştırmaya zorladı. Zira şehirde de tıpkı üniversitede olduğu gibi İzmit tarihi çalışmayı pek tarihçi saymıyorlardı ve hala saymamaktadırlar. Tarihine meraklı bir şehir fazlasıyla önemsenmesi gerekir. Ama tarihi sadece şehrin tarihinden ibaret saymak başka yanılgılara yol açar. Çözüm bazen sandığımızdan daha kolay olabilir. Üniversitenin kuracağı bir Kent Araştırma Enstitüsü veya Merkezi kent tarihi çalışmalarını yapabilecek, kent araştırmalarına akademik ve bilimsel bir nitelik kazandırabilecektir.

Burada İzmit ile ilgili belgelerin tek tek ne olduğunu sıralayacak değilim. Zira genelde böyle yapılır. Bu belgelerin birkaç tanesi üzerinden bir okuma yapmak istiyorum. Zira ancak birkaç belge benim kurgu yapmama neden olacak bilgiler içermektedir.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. e-mail: sirinibrahim@gmail.com

Osmanlı ülkesine gelen seyyahlar, Kocaeli ve çevresine dair bilgiler vermişlerdir. Yavuz Ulugün büyük bir özveri ile “Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi”¹ kitabını yayıma hazırlamış, bu alanda büyük bir boşluğu doldurmuştur. Ulugün yayımlanmış seyahatler üzerinden bu çalışmayı ortaya koymuştur. 1 Ocak 1878-31 Aralık 1878 tarihleri arasında İngiliz cerrah Trevan Sloops “The Journal of her Majesty’s Sloop” un seyahati İngiliz arşivinde ADM 101/214 numarasıyla yer almaktadır. Sloops İstanbul ve başta Kocaeli olmak üzere çevresini gezmiş, salgın hastalık taraması yapmış, kolera, sıtma ve frenginin yaygınlığına dikkat çekmiştir. Seyahati esnasında İstanbul’a dair fotoğraflar da koymuştur. Majestelerinin Osmanlı elçisi N. R. O’conor maiyetinden Mark Skys’in 1905’te İstanbul-Ankara seyahati esnasında Marmara bölgesinde sıtma, kolera ve özellikle frenginin yaygınlığına dikkat çeker. Mark Skys’in söz konusu seyahati de İngiliz arşivinde FO78/5398 numarasıyla kayıtlı olup yayımlanmamıştır. Gerek Sloops’un, gerek Skys’in özellikle frengi konusunda verdiği bilgiler 1910’larda Adapazarı’ndan Bolu ve Kastamonu’ya uzanan havalide frenginin yaygınlığını dile getiren *Tanin* muhabiri Ahmet Şerif’in verdiği bilgilerle paralellik göstermektedir. Kastamonu’da E. Von Doring (Doring Paşa) ilk frengi ile mücadele teşkilatını kurmuştur.² Seyyahların verdiği bilgilerin doğruluğu diğer belge ve bilgi ile karşılaştırıldığında Kocaeli ve çevresinde 19 ve 20. yüzyılda sıtma, kolera ve frengi gibi hastalıkların yaygınlığı anlaşılmaktadır. Bölgenin deniz ticaretine açık olması, bataklık ve sazlık alanların çokluğu bu hastalıkların yaygın görülmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Seyahatnameler sadece sosyal bilimcilerin değil, aynı zamanda fen ve tıp bilimlerinin de kullanacağı metinlerdir. İzmit ve çevresinde görülen hastalıkların tarihi ile ilgili yapılacak bir çalışmada seyahat metinleri mutlaka kullanılmalıdır.

Bu iki seyahat dışında özellikle Oxford şehrinin merkezinde yer alan Bodleian Kütüphanesi’nde Türkiye ve Ortadoğu ile ilgili yayımlanmamış pek çok rapor, seyahat ve fotoğraf yer almaktadır. Oxford Üniversitesi’ne bağlı olarak faaliyet yürüten St. Antony’s College’de yer alan fotoğraf arşivinde toplam 36 seyyahın çekmiş olduğu fotoğraflarla ilgili bilgiler mevcuttur. Bunlar 1860’lardan 1960’lara gelinceye değin çeşitli tarihlerde çekilmiş olan fotoğraf koleksiyonundan oluşmaktadır. Yeni bilgi ve belgeler göstermektedir ki Kocaeli ve çevresi seyahatname çalışmalarına devam edilecektir. İngiliz arşiv belgeleri bu alanda daha çok çalışılması gerektiğini göstermiştir.

İngiliz arşivlerinde Kocaeli ile ilgili rastladığımız önemli bir belge de BT 31/1162/2481C’de kayıtlı “Memorandum of Association of the İzmit (Otoman) Forest Company Limited” başlıklı belgedir. Söz konusu belge, 28 Eylül 1865 tarihinde Londra’da kurulan İzmit Orman Limitet Şirketi’nin toplam 144 maddelik ortaklık protokolünü içeren ve 33 sayfadan oluşan bir kitapçıktır. Şirketin merkez ofisi İngiltere’dedir. Şirket, Sultanın özel izniyle İzmit ormanlarını kesme, işletme hakkını elde etmiştir. Bu imtiyazı nasıl elde ettikleri oldukça önemlidir. Zira bu sorunun cevabı Osmanlı’nın İngilizlerce yarı sömürgeleştirilmesinin nasıl gerçekleştirdiklerinin de cevabı olacaktır. Sanayi Devrimi sonrası özellikle İngiltere ve daha sonra diğer Avrupa devletleri için Osmanlı yeni sanayi ürünlerini satacakları pazar ve sanayi ürünlerini üretmek için hammadde kaynağı olarak görülmeye başlandı. İngilizler dünyanın pazarlaştırılması için Osmanlılar ile Balta Limanı Çinliler ile Nanking antlaşması imzalayarak kendi ürünlerinin kolayca Osmanlı ve Çin gibi ülkelere girmesini sağladılar.³ Hammadde ihtiyacını ise İzmit orman şirketi örneğinde olduğu gibi imtiyazlar elde ederek sağladılar.

1 Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, Kocaeli 2008. Ulugün’un eseri 2010’da İngilizce olarak *Kocaeli & Vicinity in Journeys*, başlığı ile yayımlandı.

2 Ahmet Şerif, *Anadolu’da Tanin*, Yay. Haz. Mehmet Çetin Börekçi, TTK Yay. Ankara 1999, s. 420-421.

3 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktidari Münasebetleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay. Ankara 1974, Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*, Savaş Yay. Ankara 1982, Tefik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*, İmge Yay., Ankara 2003.

Osmanlı arşivinde konu ile ilgili belgelerde imtiyazın nasıl sağlandığı ortaya çıkmaktadır. İngilizler gemi yapımında kullanmak üzere kereste ihtiyacını Osmanlı ormanlarından karşılamak için müracaatta bulundular. Osmanlı yetkilileri kesilen ağaçların yerine yenisinin dikilmediği, orman yollarının kötü olduğu, nakliyyeye elverişli olmadığını ileri sürerek ayak diremişlerse de İngiliz elçisi Henry Bulwer'in baskılarına daha fazla direnememişlerdir. Zira siyasi ve ekonomik baskılara karşı koyamayacaklarını belirterek elçi ile anlaşmak durumunda kalmışlardır.⁴ Söz konusu elçi Bulwer ise Londra'ya gönderdiği bir raporda Osmanlı Sultan'ı Abdülaziz'i avucunun içine aldığı ve ona istediği her şeyi yaptırabileceğini yazmaktadır.⁵ İngiliz elçisi sultandan orman işletme imtiyazı almakla yetinmedi. İsrarla Osmanlı Sultanı'nı Avrupa'ya seyahat yapmaya zorladı. Sultan ısrarlara dayanamayıp Avrupa seyahatine çıktı. İngilizler Avrupa seyahati esnasında sultanı yakından takip ettiler. Özellikle sultanın Paris sergisinde gemilerle ve donanmayla yakından ilgilenmesini rapor ettiler. Eğer sultan İngiltere'ye geldiğinde donanma bir gösteri düzenlerse sultanın çok hoşuna gideceği gemi satın alacağını rapor ettiler.⁶ Sultan İngiltere'ye geldiğinde 26 Temmuz 1867'de Postmount'ta İngiliz donanması sultana özel bir gösteri yaptı ve sultan bu gösteriden son derece etkilendi. Sultan söylendiği gibi donanma için İngilizlere gemi sipariş etti. İngilizler siyasi ve ekonomik baskılarla elde ettikleri İzmit ormanlarından elde ettikleri keresteden yaptıkları gemileri şimdi Osmanlı'ya satarak emperyalizmin ne denli kuşatıcı olduğunu gösteriyorlardı.

İzmit Orman İşletme Şirketi'nin ortaklık protokolü, İngilizlerin bu işi ne denli ciddiye aldıklarının ve ne denli ciddi yaptıklarını göstermektedir. Protokole dönersek şirket İzmit ormanlarından elde ettiği keresteyi Adapazarı'ndaki doğrama fabrikalarında işlemeyi, ya kiralamayı ya da satın almayı; bunlar olmaz ise fabrika kurmayı öngörmektedir. İzmit dışında zaman içinde başka toprakları satın alarak, ya da kiralayarak ele geçirmek kararlaştırılır. İngilizlerin özellikle Batı Anadolu'da satın aldığı toprak 2.400.000 ile 2.800.000 dönüm arasında olduğu tahmin edilmektedir. Buna Rum, Ermeni ve Yahudilerin eline geçen topraklar da eklenince toplam 5 ile 6 milyon dönüm arasında toprak el değiştirmiştir.⁷ Topraklarının el değiştirmesinin en önemli sonuçlarından biri Batı Anadolu'daki demografik yapının değişmesidir. İngilizler Batı Anadolu'daki tarım ürünlerini Avrupa'ya taşıırken artan tarım ürünleri ihtiyacını karşılamak için Adalardan Rumları Batı Anadolu'ya getirmiş ve kısa zamanda Rumların nüfusu bölgede olağanüstü artmıştır.⁸

İzmit Orman Şirketi İzmit'te yetişmekte olan ceviz, meşe, akağaç, porsuk ağacı, çınar, kestane gibi ağaçlarını kar amaçlı kesimini hedeflemekte. İşlenmiş bu ağaçların mobilya üretimi, satıcı ve ithalatını amaçlamaktadır. Şirket gerekli olan bina, depo ve iskele için varsa kiralama, satın alma yoksa yapma yoluna gidecek, taşıma için gerekli gemiler satın almak ya da inşa etmek yoluna gidilmesi kararlaştırıldı. Şirketin en düşük sermayesi 160.000 pound ve 10'ar poundluk 16 bin hisseye bölünmüştü. Şirketin yönetimi çok ayrıntılı bir şekilde belirlenmişti. Türkiye'de ticaret yapmak, fabrika açmak, maden işletmek gibi amaçlarla 1850-1913 tarihleri arasında Londra'da kurulmuş sermayeleri 10.000 ile 1.000.000 sterlin arasında değişen 166 yakın şirket bulunmaktadır.⁹ Türkiye'de özel İngiliz sermayesi hakkında yapılmış sistematik bir çalışma yoktur. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Lord Statford de Redcliffe'nin 16 Kasım 1858'de İzmir-Aydın demiryolu temel atma töreninde yaptığı konuşma İngilizlerin Osmanlı ormanlarını işletme imtiyazını nasıl

4 BOA.A.AMD. 92/58.

5 PRO 30/22/89. Elçi Sultanın karakter analizi yanında demiryolu hobisinin olduğunu bildirir. PRO 30/22/92. Ayrıca Pro 30/22/93.

6 RRO.FO. 78/2010.

7 Kurmuş, *age*, s. 81.

8 Serdar Sarısır, *Demografik Oyun*, IQ Yayınları, İstanbul 2006, s. 101-122.

9 Kurmuş, *age*, s. 11.

aldıklarını göstermektedir. Redcliffe konuşmasında “Hepimizin bildiği gibi Türkiye’nin yeniden canlandırılmasında Avrupa’nın her zamankinden daha çok çıkarı vardır. Batı uygarlığı Levant kapılarına geldi dayandı. Şimdiye kadar geçmeyi pek başaramadığımız bu kapılar ardına kadar açılmazsa kendi çıkarlarımız doğrultusunda, zor kullanarak bu kapılar açacak ve isteklerimizi kabul ettirecek güce, hatta daha fazlasına sahip olduğumuzu herkesin bilmesini isterim”.¹⁰ 1870’lerin sonuna doğru Osmanlı devleti İngiltere’nin politik ve ekonomik denetimi altına girdi. Osmanlı devlet adamları arasında Osmanlı Devletinin çıkarlarını gerektiği gibi koruyabilmesi için İngiltere, devlet sırları dâhil her şeyi bilmek zorundadır anlayışı hâkim hale geldi.¹¹ Londra’da kurulan İzmit Orman Şirketi üzerinden İngilizlerin Osmanlı’yı nasıl yarı sömürge haline getirdikleri yeni çalışmalarla daha belirginleşecektir.

Kocaeli ile ilgili iki İngiliz belgesi Milli Mücadele sırasında Kocaeli’nin konumuna dikkat çekmekte, tehciye tabii tutulan Bahçecik Ermenilerine dair bilgiler içermektedir. Teğmen C.E.S. Palmer İzmit ve çevresini özellikle Bahçecik’i ziyaret eder. İzlenimlerde bulunur. 13 Aralık 1918’de Bahçecik Ermenilerine dair raporunu Dış İşlerine gönderir. Palmer, birkaç memurun dışında Bahçecik’te yaşayan insanların tamamının Ermeni olduğu bilgisiyse raporuna başlar. Eskiden 2200 ev barındıran Bahçecik’te 12.000 civarında insan yaşadığına dikkat çeker. Ziyareti sırasında 400 civarında evin zarar gördüğünü, 600’ünün kısmen yıkıldığını, 1200’ünün tamamen yıkıldığını belirtir. Boş evlerin hükümet tarafından satıldığını, satın alanların kerestesini yakmak ve satmak için aldığı, sonra da yıktıklarını, sürgünden gelen 1089 kişiden 51 yetişkini rahat bırakırlarken 3000 civarında kişinin yaşayıp yaşamadığının bilinmediğini belirtir. Karlı ticaretle uğraşan Protestan ve Katolik Ermenilerin en kötüsünden kaçıp kurtulurken tembel Ortodoksların katliam bölgesi Derzor’a (Suriye) nakledildiğini tekrar dönenlerin ise çok kötü durumda olduklarını¹² kendisine İstanbul’dan eşlik eden Mr Mexhes’in bir yardım komitesi oluşturduğu hükümetin insanların ihtiyacını sağlama konusunda yetersiz olduğuna işaret eder. Rapora göre, 66 altı Ermeni yetim patrikhaneye yerleştirilmiş. Amerikan kolejlerinde isimleri ve dinleri değiştirip Türk öğrenci ile birlikte yaşamaktadır. Çocukların çoğu bitlidir. Ermeniler zorunlu göç sırasında sadece yataklarını alabildiler. Pek çoğu mallarını gülünç fiyatlara sattılar. Üç kilisenin yağmalandığı, süslerinin çalındığı, mezarlarının tahrip edildiğini, 200 kişi çalıştıran büyük bir ipek fabrikasının içi boşaltılarak yakıldığı bilgisini verir. Palmer Arslan Bey’e gideceğini orada da durumun benzer şartlarda olacağını düşündüğünü yazar.

Teğmen P. Slade İzmit ve çevresine dair gönderdiği 19 Kasım 1919 tarihli raporda İngiliz ve Damat Ferid’in istek ve arzusuna uymayan direniş gösteren memurların listesi yapılmış, kimin İngiliz ve sadrazam yanlısı olduğu kimin olmadığı tespit edilmiş bu listenin bir kopyası Bab-ı Ali’ye gönderilmiştir. Slade İzmit mutasarrıfının asilerle (Milli Kuvvetler) baş edemediğini yerel halkın silahlandığını, düzeni sağlamak için 200 kadar daha asker istediğini rapor eder. Gebze ve Darıca çevre ve tepelerinde eşkıyaların hüküm sürdüğünü bu bölgede direnişçilerin güçlendiğine dikkat çeker.

Raporun devamında Marmara, Ege ve Karadeniz bölgesinde kendi ifadelerince asilerin (Kuva-i Milliyecilerin) durumları, sayıları hakkında bilgiler aktarılır. 11 Haziran 1919 tarihli raporda İzmit Mutasarrıfı Ahmet Anzavur ile görüşüldüğü, Anzavur’un İngilizlerden yardım istediği görülmektedir. Marmara bölgesinde kurulan Kuvva-i İnzibatiye’nin kuruluşunda İngilizlerin rolü bu raporda açık olarak ortaya çıkmaktadır. Anzavur isyanında İngilizlerin gerek mali gerekse silah olarak yardımları yine rapordan anlaşılmaktadır.

¹⁰ Kurmuş, *age*, s. VI.

¹¹ Kurmuş, *age*, s. 14.

¹² İzmit’te Katolik rahip ve rahibeler ve Protestan olan askeriyede çuha fabrikasında çalışan Ermeniler tehciye tabii tutulmamıştır. Süleyman Pekin, Murat Bayram, *Bahçecik Tarihi*, Berikan Yay, Ankara 2011, s. 147.

Slade raporunda Bahçecik'in durumunu konu edinir. Bahçecik'te güvensizlik durumunun devam ettiğini, sürgünden dönen Ermenilerin durumunun içler acısı olduğuna dikkat çeker. Yetim Ermeni çocuklarının Müslüman evlere yerleşmesi konusunda yerel yöneticilerin isteksiz olduğu 30 civarında Ermeni yetimin olduğu 5 Ermeni kilisesinin yıkıldığı 4 mezarlık çok fazla sayıda binanın yıkıldığını belirtir. 12.558 Ermeni'den 1493'ünün geri döndüğü ve 500'ünün de geri geleceğini tahmin eder.¹³ Pekin ve Bayram, Bahçecik tarihi kitabında özellikle iki rapordaki rakamlara yakın 12 bin Bahçecik Ermenisi'nin tehciye tabii tutulduğunu yazarlar. Yazarlar tehciye gönderilenlerin neredeyse tamamının geri döndüğünü belirtirken bir taraftan da Bekir Günay'ın 3.500 kadarı geri döndü ifadesini kitaplarına koymaktan da geri durmazlar.¹⁴ Günay'ın geri dönenler için sarf ettiği rakam İngilizlerin neredeyse iki katı kadardır. Tarih yazımında yaşanan sayı savaşlarının bir örneği Bahçecik Ermenileri için de söz konusudur. İngiliz subaylar Bahçecik Ermeni çeteleri ve tehcir arasındaki ilişkiyi dikkat çekmekten kaçınırlarken Pekin ve Bayram ise neredeyse gidenlerin tamamının döndüğü konusunda benzer bir karartma işini üstlenmiş durumdadırlar. Tarih örtülü olanı açığa çıkarmaktır. Örtülü olanı daha da karartmak değildir. Bahçecik Ermenilerinin yaşadıklarının örtmeden, karartmadan, çarpıtmadan olduğu gibi yazılmasında yeni belge ve bulguların yanında tarih yazımının daha evrensel ölçülerde yazılmasının önemsenmesi gerekmektedir.

Slade'nin raporunun devamında Samsun'da bulunan Mustafa Kemal'in de İngiliz istihbarat birimleri tarafından takip edildiği hakkında merkeze raporlar gönderildiği anlaşılmaktadır. İngilizler Levanten İngiliz ailelerine mensup gençleri İngiliz ordusuna almışlar, gayet iyi Türkçe konuşan bu gençler casus olarak İngilizler tarafından kullanılmıştır.¹⁵ İngilizler İstanbul'u işgal eder etmez geniş çaplı bir istihbarat örgütü kurdukları Ege, Marmara ve Karadeniz ahalisinin silahlanma durumlarını yakından takip ettikleri raporlardan anlaşılmaktadır. Bu durum bize İngiliz emperyalizmin kurulması ve kurumsallaşmasında istihbaratın ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

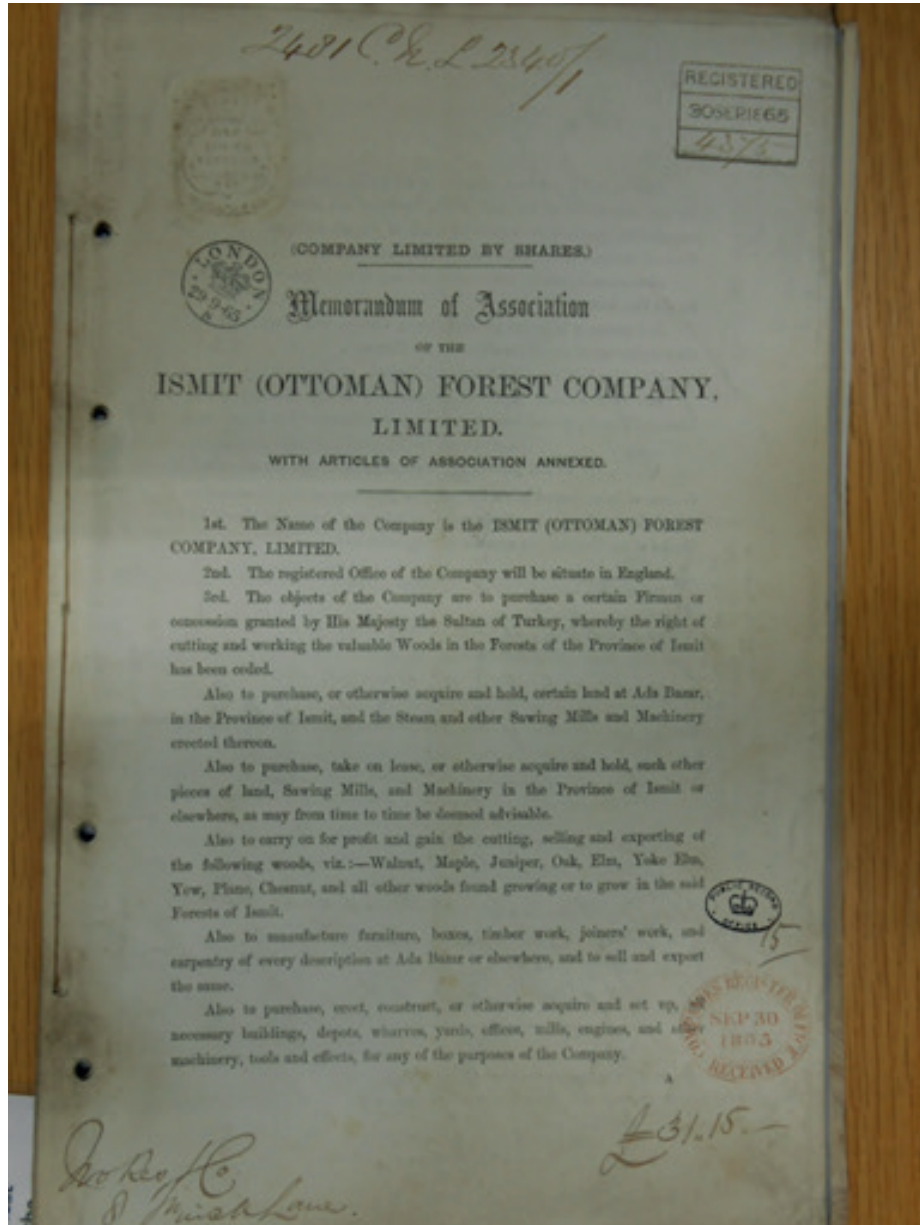
Sonuç

Tarih yazımının en önemli malzemesi olan arşiv belgeleri şehir tarihi araştırmalarında son derece önemli kaynaklarından biridir. İngiliz belgelerinde Kocaeli ve çevresi ile ilgili pek çok belge olmakla birlikte biz daha çok genel tarih yaklaşımını etkileyecek belgelere yer verdik. İzmit Orman Limitet Şirketi üzerinden Osmanlı'nın yarı sömürge oluşuna dikkat çekerken İngiliz emperyalizmin kuruluşunda ekonomik ve siyasi baskının yanı sıra elçi raporlarının ne denli önemli olduğuna dikkat çektik. İngilizler istihbarat çalışmalarını Milli Mücadele sırasında etkili bir şekilde kullandılar. İki İngiliz raporu İngilizlerin Levantenler ve yerli halkı da kullanarak bir istihbarat ağı oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Anzavur gibi Milli Mücadele karşıtı hareketleri İngilizler maddi, silah ve asker yardımı ile destekledikleri, Kuva-i İnzibatiye'nin kurulmasında aktif olarak çalıştıkları anlaşılmaktadır. İngiliz arşivinde ve kütüphanelerde yer alan seyahatnameler göstermektedir ki "Seyahatnamelerde Kocaeli" çalışmaları yapılmaya devam edecektir. Kocaeli kent tarihi çalışmalarının bilimsel nitelik kazanması için Osmanlı ve diğer ülke arşivlerinin karşılıklı olarak kullanılması gerekmektedir. Sorun tek başına kent tarihi değil kent tarihini ülke ve dünya tarihinin bir parçası olarak okumak olmalıdır. "Kent fetişizmi" genel tarih çalışmalarını yapmayı zorlaştıracaktır. Tasviriden analitik analizlere doğru evrilen tarih çalışmaları kent tarihi çalışmalarının niteliğini önemli ölçüde değiştirecektir. Evrensel ölçülerde tarih yazma anlayışı örtme, karartma, saptırma gibi suistimalleri önleyerek tarihi toplumların kâbusu ve ayak bağı olmaktan çıkaracaktır.

13 PRO. FO 608/79/3

14 Pekin-Bayram, a.g.e. s. 160.

15 Cami Baykurt, *Anılar*, Defter 1, Türk Tarih Kurumu D. 83, (yazma), s. 19.

EK 1. Osmanlı İzmit Osmanlı Orman Şirketi Ortaklık Protokolü

عقودتو اتم حقدی
انقره دولتی دولتلی لازم کیومه بعضه مناسب دوندر مالیک اورمانلارنه کرانه قطع وصابیم ایلکده بولونیبی کی طرف سلطنت نهدنهی مالک کورونک
مناسب اورمانلارنه شرائط قطعیه کننده اولارده کرانه قطعیه مساعده بر سین درختن بولونیبی حالده بیله اولونبیه ایجاا مذاکره اولنده اولارده بیله کتیب
اونسی انقره سفیری سرهارنی بولور جائننده افاده و دولتی طرفنه کلانه توافقام ایلر اولونسی اولونسی انقره سفیریه مشورتن دربیانه مذاکره اولارده
انقره دولتی بولورونسی بر مرمریزو بیله توجیهه اولوب مالک دولت عهده تم جسم اورمانلار موجود اولارده بولدی اولونسی عهده ساهو اولارده عهده
بولماندی حالیه فالوب و کرانه قطعیه سهولت اولارده برلرم اولارنه قطع ایلر بولونک برلریم بنشد بر سبب حساباکی بولور واردان کوجو حصولی
مأیول اولارده شلردنه استفاده اولار ماضیه دایم اورمانلارنی اوکرنک اولارده مخصوص معلولر نعلیه و تقاضات لازمی ترتیب و تنظیم قلمسه ایلر
فیصاحت شکلار و مصارفات و قومی ملاحظه سنه بیله هوز موقع اجایه فونیه ماضیه اولونسی دولت مالک ایلر طرفی اولارنه موجود اولارده اولارمانلار
دولت عهده بولور اولارنی حسب الموقیع کرانه قطعیه جائز اولماندی تقابله ایلر بعضه مناسب اولارنه کرانه قطعیه رخصت و برلریم و قطع اولونسی
افاجلرک برلریم کیده عرس ایلر بنشد برلرک کی دولتک دولتم هر دولوی ازیری دافع اولر همه شرائط لازم کنه فونیبی حالده اولونسی اورمانلارنه
قطع ایلر جکلری کرانه تک امانتده طریقه ماضیه تقیه و بالابجاب شوب ایلر جکلری بولورده فونیه سکبه حلال اولر هفتده بولونک کچومه اولونسی
فوندرالانو بر مفاوله موفته اولارده برکونم محذور دخی اولر هفتده بشقه شوزمانه نازکنک ارهشندوسینده بولونسی همه استفاده کلم درکار اولارده
بولور برونک ارزوسنه موافقت اولونسی بلک هودیه کمنات کورونک ایلر کنه با بولونک استی مذاکره بولونسی کمنه تشبیه قلمسه ایلر او بابجه هوز و حیدر اولونسی
برمال اولونسی عهده خارجه نظارت جمعیسمه سفارت عهده بولونک شرائط اساسیه سنک مذاکره اولونسی کمنه تشبیه قلمسه ایلر او بابجه هوز و حیدر اولونسی
حقیقاً بارتناکی منعه و شرفندور بولور ایلر نظره بیخی انصار اولونسی بیایم کمنه شادری ترتیب قطع اتم ایلر

EK 2. İngilizlere Orman imtiyazının verilmesi